

АНАЛИТИЧКО ОСЛОБАЂАЊЕ
ПЕСМЕИнститут за књижевност и
уметност, Београд

(Радивоје Микић, *Из неизречја у реч*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2016)

Песма је за Радивоја Микића, књижевног критичара и историчара књижевности, јединствено језичко-уметничко дело које израња из одређеног духовноисторијског миљеа, а захваљујући свом семантичком потенцијалу и естетским аспектима надилази узусе сваке историјске егзистенције. Микићев књижевнокритички метод се заснива на пажљивом и истрајном рашчитивању песме ради сазнавања тајне деликатног односа између песништва и стварности и откривања начина на који стварност станује у песми, а песма у свету. Управо такав приступ носи одговорност релевантног (пре) вредновања песничких остварења.

Да би се тумачила песма и установиле стилске доминанте неке ауторске поетике, пожељно је активирати знања о начинима којима књижевноисторијски токови и песничка традиција учествују у обликовању песничког израза. Спонтаним, а заправо неминовним укрштањем синхроне и дијахроне равни проширује се поље књижевне критике и залази у домен књижевне историје. Том херменеутичком изазову Микић се препушта у многим својим монографијама и књигама студија и есеја о српским песницима и проблемима песничког стваралаштва, почевши од монографије *Песма и мит о свейу* (1989), посвећене песништву Новице Тадића, преко књига *Језик ђоезије* (1990), *Песма: ђексџ и конџексџ* (1996), *Песнички ђосџуџак* (1999), *Орфејев двојник: о ђоезији и ђоеџиџи Бранка Миљковића* (2002), *Песничка ђосла* (2008), *Песник џамних сџвари* (2010), која представља проширено издање књиге *Песма и мит о свейу*, до књига студија *Песма и значење* (2013) и, коначно, књиге *Из неизречја у реч* (2016).

У последњој монографији Микић настоји да ослушне и усагласи дисонантност модерног песничког вишегласја у методолошки ваљано и идеолошки непристрасно подешеној критичкој оптици. Десет студија о поетички разнородним српским песницима који су се јавили и стварали у другој половини ХХ и првим деценијама ХХИ века, и њиховим у мањој или већој мери заокруженим опусима, заједно са уводним есејем „Из неизречја у реч” – у којем је унеколико назначен циљ и теоријски оквир истраживања – обједињује интерпретативни фокус на уметнички однос према стварности и, томе следствено, на

песнички поступак који тај сложен дијалог усмерава. Да би указао на кретања унутар одређене ауторске поетике или стилског правца, Микић ставља акценат управо на поетички поступак у примерима који најбоље илуструју поетичка померања и преображаје. У томе препознаје трансформативну снагу уметничке свести, а у зависности од начина на који се она одвија он оцењује и степен аутентичности израза. Истраживачка радозналост, усмерена на порекло песме, може бити задовољена анализом песничког поступка. Отуда се упушта у проблематизацију експлицитно поетичких одређења стваралаштва које су неки од водећих српских песника друге половине XX века дали у разговорима са Александром Јовановићем. Из тог дијалога, међутим, Микићева аналитичка жудња, вођена метапоетичким исказима Момчила Настасијевића и Васка Попе, отвориће питања ауторске поетике.

Тако Микић упризорује десет различитих поетичких физиономија које се на свој начин сучељавају са изазовом изласка из неизречја, отцепљења од ванпесничке стварности, и уласка у песничку реч: усамљеног меланхолика Александра Лесу Ивановића у иноконосној тузи за рајским постојањем; Бранка В. Радичевића, из дубине народног предања песнички запитаног над веродостојношћу стварног света; Бранка Миљковића, неосимболистички разапетог између естетичке и историјске егзистенције; Петра Пајића, песника који своју слику света помера у језик с дубоким поверењем у снагу песничке речи; Петра Цветковића, дискурзивно оријентисаног песника са испољеном вољом за синхронизацијом духовно-историјског искуства на различитим временским плановима; аутопоетички освешћеног и субверзивног Гојка Ђога; Ранка Јововића, песника који дубљу истинитост властитог времена потражује у поезији; Милосава Тешића, језичког виртуоза, врло сложеног лирског (само) описа; самозагледаног Новицу Тадића, који иште чисту реч у дубинама егзистенцијалног страха; коначно, неуморног „тумача загонетке постојања” Драгана Лакићевића. Микићева интерпретација, која почива на иманентним критеријумима књижевне аксиологије, условиће процес књижевноисторијске рехабилитације песника попут Александра Лесе Ивановића, Бранка В. Радичевића или Петра Пајића. Управо издвајањем, представљањем и анализом особености њиховог песништва у дијахронијском поретку, као и откривањем механизма грађења песничког света – захваљујући чему се упосебљују у односу на традицију – Микић ће, доследан свом критичком методу, посведочити њихове естетске вредности и обезбедити им заслужено место у књижевноисторијском низу српске поезије друге половине XX века.

Микић, заједно са песницима, истрајно трага за пореклом песме, за моментом у уметничкој свести који нагони на стварање. Али, управо ту, као тумач, прави одмак од трагалачке путање песника јер

откривање духовног и егзистенцијалног исходишта песме почиње са краја, потакнут свешћу о њеном културноисторијском и естетском исходу. С погледом на обе стране, он се интересује за духовно-естетичку и идејну основу на којој песма настаје, то јест за кореспонденције са ванпесничком стварношћу, али тако што анализу усмерава на сам стваралачки принцип. Из тога ишчитава вишак значења који песма у свом коначном појавном (материјалном) облику производи. Отуда, на трагу Настасијевићевог метапоетичког постулата, наглашава феномен *неизречја* као егзистенцијалног статуса сваког аутора који се упушта у авантуру језичке естетизације стварности. Песнички чин за Микића представља прелаз из невербалне у вербалну димензију, али тако да вербални слој у потпуности буде усклађен са стваралачком имагинацијом или песничким надражајем на догађаје из спољашње реалности.

У књизи *Из неизречја у реч* сусрећемо се са настојањем да се анализом обликотворног механизма песничких средстава опишу прелазни и измештања лирског субјекта као стабилног теоријског ентитета, како на микроплану поетике конкретног аутора, тако и на макроплану поетичког лўка српске поезије друге половине ХХ и првих деценија ХХI века. Истовремено, те промене су условљене и особеним типом осећајности и изражајним модусима за које су се песници определили. Микић неретко препушта песницима и њиховим стиховима да отпочну или заврше тумачење, али сада доведени у аналитички поредак. Цитирани стихови, искази или фразе део су Микићеве херменеутичке грађевине, чиме је назначена саобразност критике и поезије. Зато ће се у појединим студијама – на пример о поезији Бранка Миљковића, Гојка Ђога или Новице Тадића – задржати на њиховим метапоетичким и аутопоетичким исказима тамо где сматра за сходно да песници свој поступак и особену перспективу на одређене проблеме песничког стварања искажу собом самим.

А песнички однос према искуственој стварности у поезији песника друге половине ХХ века слојевит је и амбивалентан. Индикативно, у студији „Од топонимске бројанице до мистичког градива” Микић ће указати да се у песништву Милосава Тешића лирски опис гради на непрестаној дијалектици симболичког односа према природи, односно шире схваћене културе, чије се силнице укрштају у Тешићевом песничком поступку, то јест у песничкој речи. Лирски однос према стварности и слику света додатно усложњава Тешићево преплитање, односно имагинативна синхронизација више различитих семантичких перспектива.

Да би разумео и представио начин на који настаје песма, Микић успоставља везе између књижевнотеоријског и других стваралачких и интелектуалних домена. Ради што поузданијег тумачења и контекстуализације песничке речи, он дозирано призива релевантне увиде из различитих друштвених и хуманистичких дисциплина и обла-

сти сазнања: културологије, антропологије, етнопсихологије, филозофије, фолклористике, религиологије, симбологије и митологије. Тиме назначава да је у поезији већине модерних српских стваралаца песничка фраза или слика неотуђива од других модела егзистенције у култури и историји, али и да се од њих због свог стваралачког и естетичког импулса еманципује и са њиховим семантичким траговима твори онтолошки засебну област људског духа. Следствено томе, монографија *Из неизречја у реч* није резултат чисто поетичких истраживања, премда она представљају основно Микићево методолошко полазиште, већ и интердисциплинарног, али у оној мери у којој тумач процени да то сâм предмет проучавања изискује.

Истовремено, Микић настоји да дешифрује интертекстуалне везе које се називу у песми. Али и то чини ненасилно, избегавајући да, сходно својим књижевноисторијским знањима, учита оне слојеве значења која у песми не постоје. Међутим, аутор монографије *Из неизречја у реч* склон је да одређене видове лирског говора у оквиру једне ауторске поетике повеже са њима сродним, како у дијахронији тако и у синхронији српског песништва. Тим привидним аналитичким одмаком од конкретне песме или поетике, који се заснива на опису историјских промена и развојних токова репрезентативних морфолошких карактеристика модерне поезије, он потцртава како се одвија присвајање и преобликовање песничког описа у конкретној поетици. Откривањем механизма функционисања песничког наслеђа он затвара херменеутички круг. Таква контекстуализација ствара књижевноисторијски низ и омогућава читаоцу да одређеног песника и његову поетику не посматра као апартну појаву већ као саставни део живе традиције која променама и преображајима песничких облика, као и лирске слике стварности, изнова настаје.

Неизречје је процеп између стваралачког импулса и језичке уздржаности, али нужна онтолошка претходница истинске песничке речи. Међутим, неизречје, како Микић препознаје у модерном српском песништву, представља онај садржај ванпесничке стварности који смишљеном и конститутивном снагом песничког поступка задобија своје симболичко отеловљење, то јест кондензовани смисао са продуженим естетским дејством. Анализом песничког као нарочитог језичког поступка, који истиче његов фигуративни нуклеус, Микић стварност сагледава као неисказивост коју ће поезија језички оваплотити. Модерни песници, сходно својим тематским преокупацијама и налогом духа епохе, како Микић назначује, у том „натчовечанском напору” окрећу се фолклорним и митским симболима, темама и наративима, као и оним смештеним у слојевима прехришћанске или ранохришћанске културе, старе и нове историје, захваљујући чему зазивају песничку преегзистенцију и изнова се враћају на почетак, на искон, на принципе који генеришу језик, и то фигуративан, песнички језик као првобитан. Модерна

надogradња пронађених образаца пројектује однос према њиховој савремености, то јест историјској егзистенцији. Микић схвата да је тесна веза између песничког поступка и песничке биографије. Због тога каткад напомиње неке биографске елементе, као у студији о Александру Леси Ивановићу или Гојку Ђогу, али не једнозначно, у духу новог позитивизма, већ ради истицања поетичке доследности, према којој поетика бива неотуђива од живота. То прожимање естетичке и историјске егзистенције забележено је у песми и даје јој веродостојни печат.

Тако устројена песничка, као засебна стварност, непрестано иходи ново неизречје, отворени спектар семантичких могућности које се налазе на другом полу песничког стварања. Микић је свестан да је тек са тог места могуће херменеутички продрети у песму, не повређујући, притом, њену значењску слојевитост својом инвазивном епистемолошком амбицијом. Зато се према песничкој творевини односи пажљиво и, са пуним разумевањем за њену непрозирност, педантно са површине отклања стилско-језичку покорицу како би је сагледао у свој семантичкој и естетичкој пуноћи. Он нема намеру да разобличи тајну песничког стварања и тако угаси благодатни огањ на одру модернистичког поимања уметности, већ жели да усмери читаочеву пажњу на важне поетичке моменте који служе тајни. То чини књижевноисторијском контекстуализацијом, то јест указивањем на књижевноисторијске низове и поетичке сродности, али и на то како се у оквиру исте поетике индивидуализују одређени песнички гласови. С друге стране, Микић показује да за проучаваоце поезије неизречје представља онај семантички вакуум проистекао из вишка смисла који песма ствара. А из њега се излази рационалним видом артикулације – речју тумача.

Међутим, и поред акрибије, Микић дозвољава читаоцу да спозна неизрецивост самог тумачења, оног компетентног читања поезије које се приљубило уз интерпретативни прозор и погледом клизи по онтолошкој опни поезије, с друге стране стакла, како би сагледало и потврдило њен песнички пламен, али без било какве мистификације принципа по којима се песма гради. Тако без зазора пушта песму да живи изван тумачења, свестан да критика не може присвојити право на истину песничког стварања и да не треба да пружи последњу, већ охрабрујућу реч. Он само савесно настоји да одшкрине прозор за читаоца јер му аналитичко искуство казује да артикулисана и песнички уобличена реч своју пуноћу добија тек у херменеутичком неизречју. Ту неминовност одређује и дискурзивни говор књижевне критике, који је, и поред све спознајне вредности, инфериоран на полисемантичност песничког. Ипак, оба говора се сусрећу у домену неизречја. А тумач је она инстанца неопходна поезији да укаже на њену семантичку моћ и демијуршки капацитет за стварање нове, поетске стварности, коју Микић дубоко поштује.

Отуда је сасвим извесно да његова критика, отеловљена у књизи *Из неизреџа у реч*, ствара културне и духовноисторијске услове да песма живи и у свој својој ватрености траје.